

Dr Agnieszka Sojka

Instytut Pedagogiki, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

Kompetencje animatora kultury w perspektywie pedagogicznej

Dokonując próby wpisania się w kontekst badań przeprowadzonych w ramach projektu *Animacja/edukacja. Możliwości i ograniczenia animacji i edukacji kulturowej w Polsce*, zrealizowanego przez Małopolski Instytut Kultury, warto punktem wyjścia wszelkich rozważań o kompetencjach animatora uczynić choć krótką charakterystykę dyscypliny, w ramach której zachodzi proces jego kształcenia. Pedagogika, bo w jej perspektywie przyglądniemy się kompetencjom animatora, pozostaje na pograniczu humanistyki i nauk społecznych. Zajmując się człowiekiem w procesach kształcenia i wychowania, czyli szeroko rozumianej edukacji, dostarcza wiedzy normatywnej, proponując między innymi cele, zasady oraz metody wymienionych procesów. Animacja w takiej perspektywie może być rozumiana jako cel działań wychowawczych, metoda czy technika wykorzystywana w pracy pedagogicznej (w węższym znaczeniu – wychowawczej), ale również może funkcjonować jako jedna z zasad pedagogiki.

Na studia pedagogiczne I stopnia ze specjalnością animacja społeczno-kulturowa realizowane w systemie bolońskim nie obowiązuje egzamin, bowiem proces rekrutacji, jak na większości uczelni, dokonuje się na podstawie rankingu świadectw dojrzałości. Z kandydatami na studia II stopnia przeprowadza się jednak rozmowę kwalifikacyjną, w trakcie której można poznać osoby pragnące studiować na tej specjalności. Egzamin obejmuje zagadnienia dotyczące przede wszystkim wiedzy dostarczanej w ramach studiów licencjackich, ale zadawane są również pytania o motywacje towarzyszące wyborom tej właśnie specjalności. Wiedza, której wymaga się od kandydatów na studia uzupełniające magisterskie, dotyczy teoretycznych problemów animacji społeczno-kulturowej oraz edukacji kulturalnej i pedagogiki kultury, ale także

upowszechniania różnorodnych dziedzin sztuki. Wśród szczegółowych zagadnień znajdują się między innymi pytania odnoszące się do pojęcia i funkcji animacji społeczno-kulturowej, a także procesów, które uruchamia, genezy działalności animacyjnej w Polsce i na świecie, kompetencji animatora, związków między kulturą i społeczeństwem, uczestnictwa w kulturze, kontekstów animacji społeczno-kulturowej takich jak: środowisko lokalne czy społeczeństwo obywatelskie, ale również metod i narzędzi diagnozowania warunków animacji społeczno-kulturowej, konstruowania projektów społeczno-kulturalnych, w końcu podstaw prawnych i ekonomicznych działalności kulturalnej, w tym organizacji imprez masowych. Zakłada się bowiem, że animator z tytułem zawodowym licencjata powinien po trzyletnich studiach opanować wiedzę z zakresu wymienionego powyżej, a na studiach magisterskich poszerzyć ją i nabyć kompetencje sprzyjające samodzielnej pracy w kulturze z uwzględnieniem tworzenia nowych miejsc/przestrzeni kulturowych (instytucji) wraz z umiejętnością zarządzania projektami, przynajmniej w podstawowym wymiarze, obejmującym przede wszystkim budowanie zespołu, komunikację oraz kaskadowanie zadań.

Z obserwacji, ale przede wszystkim z rozmów ze studentami wynika, że do pełnienia funkcji animatora kultury, po ukończeniu studiów na specjalności animacja społeczno-kulturowa prowadzonej na kierunku pedagogika, przygotowują się w przeważającej większości młodzi ludzie, którzy wewnętrznie „czują się” artystami różnorodnych dziedzin sztuki (plastyki, muzyki, teatru, tańca, filmu) i pragną rozwijać swoje talenty. Osoby te w toku studiów wybierają jedną z możliwych ścieżek kształcenia. Może być to moduł artystyczny funkcjonujący pod nazwą amatorskiego ruchu artystycznego, w ramach którego mogą się nauczyć między innymi metodyki prowadzenia zespołów teatralnych, muzycznych czy tanecznych. Tym samym można mówić o edukacji artystycznej, czy też szerzej – o pedagogice kultury, w ramach której mamy do czynienia z procesem kształcenia i wychowania przez i do wartości kultury. Znaczącą grupę, choć nie tak liczną jak wyżej opisana, stanowią młodzi ludzie, których interesują szeroko rozumiana kultura i praca z człowiekiem w świecie kultury oraz formy organizacyjne takiej działalności. Do pierwszej z

wymienionych grup należą najczęściej absolwenci licealnych szkół artystycznych lub równolegle kończący edukację w szkołach muzycznych drugiego stopnia, ale także podejmujący lub planujący podjąć niebawem wyższe studia artystyczne (najczęściej muzyczne i teatralne, rzadziej plastyczne). Pozostali natomiast preferują jako drugi kierunek studiów socjologię, psychologię lub zarządzanie, ewentualnie kulturoznawstwo. W tym wypadku ich wybór pada na moduł regionalny nazwany regionalizmem i turystyką kulturową, w ramach którego przygotowują się przede wszystkim do działań w środowisku lokalnym promującym miejsce (przestrzeń) wraz z charakterystycznymi dla niego tradycjami i obrzędowością, tak zwanym regionalnym dziedzictwem kulturowym oraz lokalnym produktem kulturowo-turystycznym. W trakcie studiów poznają metodykę zajęć turystyczno-krajobrazowych, a praktyki realizują w instytucjach związanych z turystyką krajową oraz ochroną dziedzictwa kulturowego.

Wśród członków wymienionych wyżej grup można wyłonić jednostki, które będąc na styku obu, przejawiają zainteresowanie rozwijającymi się od niedawna na rynku polskim przemysłami kreatywnymi (przemysły kultury i czasu wolnego), a także nowoczesnymi technologiami i z taką działalnością o charakterze komercyjnym wiążą swe przyszłe losy. Pragną w swojej karierze zawodowej łączyć dwie role: animatora i menedżera kultury. Śledząc losy absolwentów interesującego nas tu kierunku pod kątem ich ścieżki zawodowej, można stwierdzić, że zarówno zarządzają projektami w obszarze kultury i edukacji, jak i wykorzystują nowoczesne technologie w promocji wartości kultury. Są to osoby, które z jednej strony są zainteresowane pracą w firmach komercyjnych, a w następstwie założeniem własnej działalności gospodarczej (modnych aktualnie start-upów), ale z drugiej pragną odciąć się od taniej komercji i promować autentyczne wartości w środowisku biznesowym nastawionym w dużej mierze na zysk. Częstokroć, jak pokazują doświadczenia z realizowanych i zakończonych już projektów, jest to trudna praca, aczkolwiek możliwa do wykonania przy szczególnej wytrwałości animatora, a zarazem menedżera kultury. Stąd zaczynają się pojawiać przestrzenie kulturowe jako zrealizowane marzenia absolwentów animacji, w których nie tylko można

urzeczywistnić wartości witalne, hedonistyczne, ewentualnie estetyczne oraz artystyczne, ale również zrealizować wyższe wartości odnoszące się do sfery poznawczej oraz duchowej. Wnioski z rozmów z absolwentami animacji kultury uprawianej na kierunku pedagogika wskazują na swoisty etos pracy animatora, który w świadomości rozmówców łączy się z misją i powołaniem, a nie tylko zarabianiem pieniędzy, co też jest istotne, choć nie stanowi głównego motywu działań animatorów. Rozmówcy podkreślają istotność podstaw kształcenia przyszłych animatorów, zwracając uwagę, że nie wystarczają same twarde kompetencje (na przykład dotyczące organizowania i zarządzania zasobami czy, szeroko ujmując –projektem), choć ich brak skutkuje ostatecznie tym samym co niewystarczająca wiedza humanistyczna. Ta ostatnia sprawdza się ostatnio nie tylko w obszarach jej bliskich, ale również zaczyna mieć znaczenie dla szeroko rozumianej gospodarki (zastosowanie animacji społeczno-kulturowej w przemyśle kreatywnych czy też antropologia kulturowa wykorzystywana w biznesie).

Nietrudno zauważyć zatem rysujący się humanistyczno-społeczny charakter przyszłych absolwentów animacji na kierunku Pedagogika oraz szeroki, aczkolwiek raczej niepogłębiony, zakres ich wiedzy. Otrzymują oni bowiem, oprócz dogłębnej wiedzy z zakresu pedagogiki, jedynie podstawy psychologii i socjologii, a także dotyczące dziedzin sztuki (plastyki, muzyki, teatru, literatury, filmu).

W ramach wspomnianego modułu amatorskiego ruchu artystycznego studenci mogą nabyć umiejętności tworzenia oferty warsztatowej (budowa scenariuszy zajęć) oraz prowadzenia zajęć upowszechniających muzykę, taniec, teatr czy też film, a zarazem umuzykalniających, tanecznych, teatralnych czy filmowych, w zależności od preferowanej dziedziny sztuki. Są to między innymi elementy metodyki aktywnego słuchania muzyki według Batii Strauss, teorii uczenia się muzyki Edwina E. Gordona, pracy z instrumentarium Carla Orffa, tańców dziecięcych, ruchu rozwijającego Weroniki Sherborne, tańca i ruchu naturalnego, organizacji festiwali filmowych, komponowania programu dyskusyjnych klubów filmowych, animacji działań teatralnych, fotowarsztatu.

Tym samym otrzymują rudymen tarne przygotowanie do prowadzenia zajęć z wybranej dziedziny kultury w zespołach, kołach zainteresowań, klubach działających nie tylko w instytucjach kulturalnych, ale również szkołach, przedszkolach, domach opieki społecznej czy też związkach wyznaniowych. Często zajęcia te ukierunkowują, a zarazem precyzują dalszą ścieżkę kształcenia przyszłego animatora, który podejmuje studia podyplomowe z zakresu muzykoterapii, arteterapii lub ogólnodostępne na rynku kursy kwalifikacyjne z wymienionych wyżej metodyk. Jednakże najczęściej są to studia z zakresu zarządzania w kulturze.

Kanon pedagogiczny, obecny w toku kształcenia animatorów, stanowią subdyscypliny pedagogiczne, między innymi: pedagogika społeczna, pedagogika kultury, pedagogika muzealna, pedagogika specjalna, teoria wychowania, dydaktyka z projektowaniem pracy pedagoga, jak również subdyscypliny tak zwanych nauk pomocniczych, między innymi: filozofia, historia myśli i praktyk pedagogicznych, etyka, socjologia (ogólna, kultury, wychowania i kształcenia, małych grup), psychologia (ogólna, rozwojowa, społeczna, wychowania i kształcenia), metodologia nauk. Występują one najczęściej w formie wykładów oraz ćwiczeń, a niektóre z nich również są realizowane jako konwersatoria.

Nawiązując bezpośrednio do badań przeprowadzonych w ramach wymienionego na wstępie projektu, można stwierdzić, że sylwetka absolwenta studiów pedagogicznych o specjalności animacja społeczno-kulturowa jest bliska wyodrębnionej w raporcie z badań kategorii Miłośnik Kultury. Ujawniające się w obu opisanych grupach jednostki, znajdujące się na styku dwóch dziedzin (kultury/sztuki i zarządzania), można zaliczyć do kategorii Metropolitarni Profesjonaliści. Zastanawiając się nad występowaniem trzeciego wyodrębnionego w trakcie pogłębionych wywiadów typu idealnego, Zakorzenieni, można wskazać niewymienioną jak dotąd i wydaje się, że najmniej liczną grupę, a mianowicie jednostek zamierzających po ukończeniu edukacji wrócić do miejsc, z których przybyły na studia wyższe (częstokroć maleńkich wiosek), by animować to, co lokalne, poszukiwać tego i odkrywać to, co wydaje się zepchnięte na margines, szczególnie należące do dóbr kultury duchowej

danego regionu. Najczęściej „objawiają się” oni dopiero na egzaminach licencjackich – zarówno poprzez wybraną tematykę prac dyplomowych, ale – jak okazuje się podczas obron – zamiłowanie do określonych przedmiotów w trakcie kształcenia na przykład socjologii małych grup, pedagogiki społecznej, oraz ścieżek specjalizacyjnych (wspólnot samorządowych i regionalnej). Z jednej strony ujawniają się tutaj predyspozycje studentów przygotowujących się do pracy animatora w środowisku małej społeczności lokalnej, ale z drugiej można zauważyć korelację pragnień przyszłych animatorów z treściami chociażby właśnie wspomnianej ścieżki regionalnej, w ramach której mogą rozwijać swoje zainteresowania, jak w przypadku Miłośników Kultury „dowartościowujących się” na dedykowanej im ścieżce artystycznej.

Jeśli jednak dokonać oglądu scharakteryzowanych typów idealnych pod kątem planów studiów na kierunku pedagogika, specjalność animacja społeczno-kulturowa, to profil kształcenia wydaje się najbliższy grupie Miłośników Kultury (kompetencje artystyczne) oraz Zakorzenionych (kompetencje społeczne). Treści dostarczane w trakcie edukacji na studiach wyższych w tym zakresie, szczególnie odnoszące się do przedmiotów specjalizacyjnych (moduł amatorski ruch artystyczny oraz moduł regionalizm i turystyka kulturowa), dostarczają wiedzy i umiejętności korespondującej z wynikami badań. Dla Miłośników Kultury przede wszystkim jest to wiedza psychologiczno-społeczno-artystyczna, a dla Zakorzenionych – historyczno-etnograficzno-społeczna. Podkreślić jeszcze raz należy, że przeważa grupa Miłośników Kultury, o czym świadczy też liczba osób wybierających daną ścieżkę specjalizacyjną

W zamierzeniu organizatorów prezentowanych tu studiów, co można przeczytać na stronie internetowej Instytutu Pedagogiki Uniwersytetu Jagiellońskiego, mają one na celu kształtowanie wiedzy i umiejętności z zakresu animowania grup i środowisk w obszarze społeczno-kulturowym. Absolwenci mieliby być specjalistami wyzwalającymi i budującymi kapitał społeczny, wspomagającymi zrównoważony rozwój jednostek i zbiorowości. W sposób samodzielny, ale także i zespołowy powinni stosować różnorodne techniki i środki animacyjne w celu kształtowania osobowości człowieka poprzez kontakt

z dobrami kultury. W trakcie studiów możliwy jest wybór jednej z dwóch ścieżek programowych: animacja kulturowo-artystyczna oraz animacja wspólnot samorządowych (obecnie regionalizm i turystyka kulturowa). W programie zajęć specjalizacyjnych znajdują się między innymi takie przedmioty, jak: kultura słowa wraz z emisją głosu, kultura plastyczna, literacka, muzyczna, filmowa i audiowizualna oraz ich upowszechnianie, a także podstawy ekonomiki i zarządzania kulturą, public relations w kulturze, diagnozowanie warunków animacji społeczno-kulturowej oraz potrzeb kulturalno-oświatowych. Absolwent pedagogiki ze specjalnością animacja społeczno-kulturowa może podjąć pracę w szeroko rozumianym sektorze kultury, w tym po ścieżce kulturowo-artystycznej na przykład w galeriach, w działach edukacyjnych muzeów, na różnego rodzaju wystawach, salach koncertowych i innych, a po ścieżce animacja wspólnot samorządowych – w instytucjach administracji publicznej, instytucjach samorządowych oraz organizacjach pozarządowych. Powyższy opis wpasowuje się w podobne przygotowane przez inne ośrodki kształcenia animatorów: Uniwersytet Warszawski, gdzie studia takie prowadzone są na Wydziale Pedagogicznym, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie organizujący animację kultury jako kierunek studiów na Wydziale Pedagogiki i Psychologii oraz Uniwersytet w Zielonej Górze. Opisy doprecyzowują możliwe miejsca oraz przestrzenie przyszłego zatrudnienia animatorów, poszerzając ich spektrum o instytucje turystyczno-rekreacyjne, promocyjne, media lokalne, agencje życia społecznego i kulturalnego, polonijne ośrodki kultury i środowiska mniejszości narodowych, samodzielne firmy prowadzące impresariat twórców i zespołów artystycznych, ale także inne instytucje publiczne oraz firmy prywatne, w których istnieje zapotrzebowanie na działania animacyjne. Zatem ujawnia się dosyć interesująca oferta dla przyszłych animatorów kultury, bowiem wydaje się, że przygotowani są równoległe do pracy na różnych stanowiskach, a także funkcjonujących w różnorodnych strukturach, bo mogą to być organizacje państwowe, samorządowe, społeczne, ale i prywatne.

Gdyby przyrzeć się bardziej szczegółowo zasobowi wiedzy, umiejętnościom oraz kompetencjom społecznym dostarczanym w trakcie podejmowanych

przez przyszłych animatorów studiów pedagogicznych na specjalności animacja społeczno-kulturowa, można dostrzec, że dotyczą one, jak już wspomniano, pedagogiki oraz podstawowego poziomu z zakresu nauk pomocniczych (filozofii, psychologii oraz socjologii). Obejmują one koncepcje człowieka, jego rozwój i funkcjonowanie w środowisku społecznym, ale także specjalistyczną wiedzę na temat różnorodnych koncepcji i praktyk wychowania i kształcenia oraz podmiotów instytucjonalnych i osobowych je realizujących. W toku studiów istotne dla profilu absolwenta jest kształcenie kompetencji społecznych animatora, niezbędnych dla odpowiedzialnego podejmowania pracy z drugim człowiekiem, ale też dla rozwoju osobistego oraz podejmowania działań projektujących, innowacyjnych i zmieniających rzeczywistość. Wśród zajęć rozwijających wymienione powyżej kompetencje znajdują się przede wszystkim treningi i komunikacja interpersonalne.

Wiedza i umiejętności odnoszące się sensu stricto do animacji społeczno-kulturowej obejmują diagnozowanie warunków animacji, projektowanie działalności animacyjnej oraz realizację konkretnych projektów, najczęściej w środowisku współpracujących instytucji kultury (domów i klubów kultury, filharmonii i opery, muzeów oraz teatrów, a ostatnio firm komercyjnych – lektorium i fakultet dedykowany studentom animacji społeczno-kulturowej „Przemysły kultury i czasu wolnego”). Student poznaje elementy metodologii zarządzania projektem kulturalnym, strategię marketingową oraz public relations w kulturze, a także wiedzę teoretyczną z zakresu animacji społeczno-kulturowej, amatorskiego ruchu artystycznego, edukacji kulturalnej i międzykulturowej. W ramach szeroko rozumianych pedagogiki kultury i edukacji kulturalnej uczestniczy w zaproponowanych modułach edukacji artystycznej w zakresie wymienionych wcześniej dziedzin sztuki, edukacji muzealnej czy też dziedzictwa narodowego i turystyki. Każdy z modułów zawiera godziny praktyk, w ramach których przyszły animator realizuje samodzielnie lub w grupie projekty z zakresu animacji kultury. Są to najczęściej działania związane z konkretnym zapotrzebowaniem instytucji, w których odbywają się praktyki. Dla przykładu można podać prestiżowe wydarzenie, jakim jest Noc Muzeów czy Festiwal Nauki, ale i imprezy lokalne odbywające się

w domach kultury typu Andrzejki, Mikołajki, bale karnawałowe, podczas których animatorzy realizują ambitniejsze treści niż tylko zabawa, korzystając ze scenariuszy i metodyk oferowanych w trakcie procesu kształcenia.

Dodatkowo w ramach warsztatów pracy pedagoga studenci mogą wybrać szeroką ofertę zajęć dotyczącą problematyki ekonomiki społecznej, trzeciego sektora oraz społeczeństwa obywatelskiego, ale również emisji głosu i kultury słowa z retoryką, twórczości i asertywności (treningi), w końcu tak istotnego współcześnie zakresu, jakim jest zarządzanie projektami.

Podsumowując, można wskazać nową propozycję do katalogowania kompetencji animatora, bowiem z tekstu powyższego wynika, że na kierunku pedagogika wyraźnie ujawniają się trzy zbiory kompetencji. Są to kompetencje społeczne, menedżerskie oraz artystyczne. Ciekawość budzi fakt, że animatorzy nie korzystają ze wszystkich kompetencji, ale raczej specjalizują się w zakresie jednego zbioru lub najwyżej dwóch. Wynika z tego, że studenci rozwijający preferowane przez nich kompetencje zarówno społeczne, jak i artystyczne włączają w strukturę kompetencje menedżerskie. Zwróćmy jednak uwagę, że nie jest to zjawisko stałe. Zastanawiając się nad tym faktem i prowadząc rozmowy z animatorami kultury odbywającymi staże w firmach komercyjnych, można wysnuć wniosek, że częstokroć studenci przygotowujący się do tej właśnie pracy niekoniecznie mają potrzebę zarządzania zasobami czy projektami, a bardziej chcieliby pomóc ludziom realizować swoje pasje i odkrywać to, co wartościowe. W wypowiedziach tego typu tkwi wskazywana już owa misyjność animowania. Z punktu widzenia kształcenia akademickiego, ale i oczekiwań rynku pracy, istotne jest ukierunkowywanie przygotowujących się do działań animacyjnych również na pracę wymagającą zastosowania twardych kompetencji, wręcz wiedzy ekonomiczno-prawnej. Temu między innymi służą realizowane w IP UJ we współpracy z firmami komercyjnymi innowacyjne projekty, w ramach których studenci mogą doświadczyć praktycznie biznesu, a tym samym dookreślić swoje preferencje, ale i możliwości w tym zakresie już na II roku studiów i potem kontynuować na III, jeśli odnajdą się w tej rzeczywistości.

Tak jak istotne są wiedza i umiejętności animatora w różnorodnych dziedzinach, tak też ważni są mistrzowie, u których terminują przyszli animatorzy. Warto zatem podejmować refleksje nad procesem kształcenia, kompetencjami, ale i samą wartością pracy animatora. Wykładając wiedzę teoretyczną traktującą o animacji społeczno-kulturowej, a także ucząc przyszłych animatorów praktycznego jej zastosowania w trakcie kilkuletniego procesu kształcenia akademickiego, może warto zastanowić się nad pełnieniem roli autentycznego animatora – poławiacza talentów, a zarazem zarządzającego już rozpoznanymi?